

**MİLLÎ MÜCADELE KAHRAMANLARINDAN:  
BAHÂ SAİD BEY  
(Biga 1882 - İstanbul 16 Ekim 1939)**

**Dr. FETHÎ TEVETOĞLU**

Kâzım Karabekir'in İstiklâl Harbi adlı kitabı başta olmak üzere, Millî Mücadele tarihimizle ilgili yerli ve yabancı birçok eserde adına sık rastlanılan kahramanlarımızdan biri Bahâ Said Bey'dir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Türkocağı, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, Millî Kongre ve Karakol Cemiyeti gibi ünlü politika, sanat ve kültür kuruluşlarının kurucu ve yönetici kadrolarında bulunmuş Bahâ Said Bey, en ön saflarda çetin ve tehlikeli birçok hizmetler görmüş, fakat sonunda aslâ şahsı için bir çıkar ve mevki aramamıştır. Seçkin kişiliğinde varlığını vatan ve milletine adanmış gerçek bir milliyetçi ve ülkücü örneği veren Bahâ Said Bey, hayatı boyunca tarihimizin "feragat faslının meşhur, menfaat faslının meçhul" simalarından biri olmuştur. Millî Mücadele tarihimizin diğer adsız kahramanları gibi, Bahâ Said Bey'in de hayatı, kişiliği, faaliyet ve hizmetleriyle eserleri hakkında çok az bilgi vardır.

Bu unutulmuş vatanseverin biyografisi üzerinde ilk kez 1967'de yayınlanmış bir kitabımızda küçük bir dipnot hâlinde kısa bir bilgi vermiştik<sup>1</sup>.

1930'larda Merzifon'da eniştemin misafiri bulunduğu, Samsun'da Ahali Matbaası'na geldiği ve sonra İstanbul'da evine ziyarete gittiğimiz sıralarda şahsen tanımak mutluluğuna erdiğim Bahâ Said Bey'in hayat hikâyesini tespit için çok çaba harcadım. Samsun'daki un tüccarlarından rahmetli Numanzâde Mustafa Tinal'ın, eniştem Elbistanlı Avukat Sâdık Ceyhan'la birlikte O'nun samimî dostu olduklarını biliyordum. Yıllar sonra kendisine başvurduğum Mustafa Tinal, 28 Kasım 1961 tarihli İstanbul'dan yazdığı bir mektupla isteğimi yerine getirmiş ve Bahâ Said Bey hakkında bildiklerini, duyduklarını yazarak bir güzel fotoğraflarıyla birlikte bana lütfetmişlerdi. Ayrıca aynı yıl, Bahâ Said'in dayısının oğlu Feyzi Er-

<sup>1</sup> Dr. Fethî Tevetoğlu: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910 - 1960), Ankara 1967, s. 282.

gin'le, dayısının kızı Saadet Hanım'dan da bazı bilgiler sağlamıştım. Bahâ Said Bey'in vefatı üzerine İstanbul gazetelerinde ve birlikte yazı ailesinden bulunduğumuz Samsun'daki Ahali gazetesinde çıkan yazıları toplamış;<sup>2</sup> rahmetlinin 27 Haziran 1329 (1911) gece yarısı Bakırköy'de şehit edilen Düyûn-u Umûmiye Kontrol Kalemi Müdürü Zeki Bey hakkında çıkardığı kitabın 1. kısmını<sup>3</sup> ve Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası<sup>4</sup> ile Türk Yurdu<sup>5</sup>'nda çıkmış bazı ilmî araştırmalarını ve bir şiirini<sup>6</sup> bulmuştuk. Bu bilgiler ışığında Bahâ Said Bey'in yine de tamamlanmaya muhtaç bu hayat hikâyesini kaleme aldık.

Bahâ Said, aslen Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmiş Dağistanlı bir Türk ailenin evlâdıdır. Babası âlim bir zat olan Bahâ Said, 1882'de Biga'da dünyaya gelmiştir. Numanzâde Mustafa Tinal'ın verdiği bilgiye göre ise, Dağistan'da doğmuş olan Bahâ Said, Türkiye'ye 16 yaşında gelmiş ve askerî okula girmiştir.

İlk öğrenimini evde babasından gören ve Biga'daki okullarda tamamlayan Bahâ Said, yüksek öğrenimini Harp Okulu ve Harp Akademisi'nde yapmıştır. 1324 (1906) yılında Kurmay Yüzbaşı olarak ordu saflarına katıldığı ve kısa bir süre sonra da askerlikten emekliye çıkarılarak ayrıldığı anlaşılan Bahâ Said'in bu dönemine ilişkin ayrıntılı bilgiden yoksunuz.

Bahâ Said'in, doğum tarihleri 1880'li yıllara rastlayan Mustafa Kemal (Atatürk), Kâzım Karabekir, Kemâleddin Sâmî, Enver, Nâdir, İsmet (İnönü), İzzettin (Çalışlar), Abdurrahman Nâfiz (Gürman), Kâzım (Orbay) paşalar ve Ali Fethî (Okyar), Rauf (Orbay), Kara Vâsif (Karakol), Galatalı Şevket, Cevat Abbas (Gürer) ve Fuat (Bulca) beylerle gençlik arkadaşı olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Tinal, Feyzi Ergin beylerle Adâlet Ha-

<sup>2</sup> *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1939 Çarşamba, 16. Yıl, Sayı: 5545, s. 4.

*Vakit*, 18 Ekim 1939 Çarşamba, 22. Yıl, Sayı: 7821, s. 3.

*İkdam*, 18 Ekim 1939 Çarşamba, 1. Yıl, Nu. 66-212, s. 4.

*Yeni Sabah*, 18 Ekim 1939 Çarşamba, 2. Yıl, Sayı: 526, s. 4.

*Ahali* (Samsun), 29 Ekim 1939 Pazar, Yıl: 22, Sayı: 847, s. 3.

<sup>3</sup> Bahâ Said: Şehîd-ül-hak Zeki Bey, 1. Kısım, İstanbul 1329, Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi (Millî Kütüphane, 1971 A 571).

<sup>4</sup> Bahâ Said: Anadolu'da İctimai Zümreler ve Anadolu İctimaiyatı, *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, Ağustos 1334, Adet: 5, ss. 18-32 v.d.

<sup>5</sup> Bahâ Said: Türkiye'de Alevî Zümreleri, *Türk Yurdu*, Eylül-Aralık 1926, Nu. 21-24, ss. 193-210, 325-360, 404-421, 481-492. Ayrıca Bk. *Türk Yurdu*, Ocak 1927, C.V, Nu. 25, ss. 6-27 v.d.

<sup>6</sup> Temüçin (Bahâ Said'in takma adı): Sözü'n Doğrusu (Şiir), *Türk Yurdu*, 14 Haziran 1328, Yıl: 1, Sayı: 16, ss. 473-474 (1-2).

nım'ın yazılı notları da bu husustaki bilgileri kısmen doğrulamaktadır. Mezun olduğu yılın 58. - 59. sınıflara denk gelişi ve askerlikten çıkarılışı, O'nun disipline uymayan haşarı bir öğrenci olduğu izlenimini vermektedir. Nitekim Numanzâde Mustafa Tinal'ın mektubunda, Bahâ Said'in askerî öğrencilik yılları ile ilgili şu bilgiler vardır: "Bahâ Said, askerî okulda öğrenci bulunduğu sırada, en başarılı öğrencilere Padişah Abdülhamit Han'ın gönderdiği mükâfat ve hediyelerin dağıtılması için bir tören düzenlenir. Padişah'ın armağanını alan her öğrencinin üç defa öpüp başına götürerek Hakan'a şükretmesi gelenek gereğiymiş. En başarılı öğrencilerden olduğu hâlde Bahâ Said, aldığı hediyeği öpüp başına götürmediği ve asla 'Padişahım çok yaşa!' diye bağırmadığı için sorguya çekilmiş, tutulanmış ve hapis cezasına çarptırılarak mimlenmiştir."

"Subay çıktuktan kısa bir süre sonra komutanlarıyla uyuşamayıp onlara karşı gelişi, emekliye sevki ve ordudan ayrılması ile sonuçlanmıştır. Bahâ Said subaylıktan ayrılınca babası onun bir süre İstanbul'dan uzaklaşmasını ve yurt dışına çıkmasını uygun görür. Baba öğüdünü tutan Bahâ Said, Kahire'ye, aile dostlarının yanına gider. Harp Okulu'nda Ressam Ali Rıza Bey'in başarılı öğrencilerinden olan Bahâ Said, Mısır'da da ünlü hattat ve ressamlardan süsleme sanatı üzerine dersler alır ve bir süre bazı Kahire camilerinin tezyin işlerinde çalışır. Meşrutiyet ilân edilince yurda döner. Para ve mevkide katiyen gözü yoktur. İstanbul'da Vali Konağı karşısında Resne Fotoğrafhanesi binasında bir yazıhane açıp ticaretle, komisyonculukla meşgul olmaya başlar.

Talat Paşa, 1914-1915 yıllarında Bahâ Said'i Tiflis'deki Ahund'dan yardım sağlamak üzere İran'a gönderir. Ayrıca Ziya Gökalp'in tavsiyesine uyarak Talat Paşa, Anadolu'da tarikatların, Alevî zümrelerinin, Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenlerinin incelenmesi ile de Bahâ Said'i vazifelendirir. Türk Yurdu'nda kendi imzasıyla Bektaşiliğe ait tetkikleri, "Temüçin" takma adıyla şiirleri çıkmıştır. Sebilürreşad dergisine de Rusya Türkleriyle ilgili haberler ve Türkçülük üzerinde imzasız yazılar yazmıştır.

Samsun'a Tayyare Cemiyeti Müfettişi olarak geldiğinde her un çuvalı başına bir küçük tayyare bağışı koymak usulünü başlattığı sırada benimle -Numanzâde Mustafa Tinal ile tanışmıştı. Bu yakın dostluğumuz ölümüne kadar sürmüştür. Son yıllarda Samatya'da kendi evinde oturuyordu. Kroner yetmezliğinden rahatsızdı. Yağlı boya resimler yapmak, okumak ve yazmakla vakit geçiriyordu. Bir erkek kardeşi de vardı. Hiç evlenmemiştir. Dayısının kızı Adâlet Hanım da Samatya'da oturuyordu.

Halkalı Ziraat Mektebi eski müdürlerinden Reşat Bey'in eşi bulunan Adâlet Hanım'ın evi Samatya Caddesi Yokuş Çeşme durağındadır. Bahâ Said'in dayısının oğlu Feyzi Ergin felç geçirdiği için konuşamıyor.

Samsun'da Ahali gazetesi sahibi İsmail Cenâni, Muhânî biraderler Abdullah ve Sâdık beyler, Trabzon'da Hacı Ahmet Barutçu, İstanbul'da Mustafa Şekip ve Hilmi Ziya beyler Bahâ Said'in bildiğim yakın dostları idiler. Bahâ Said'in Mevlâna'dan kemeri varmış. Son derece kıymetli yağlı boya tablolar yapan bir ressamdı. 16 Ekim 1939 Pazartesi günü saat 15.00'de kalp sektesi ile fanî dünyaya gözlerini yumarken de tamamladığı bir tablo ile meşguldü. Merkezefendi'deki aile kabristanında gömülüdür."

Dayızâdesi Feyzi Ergin'le kızkardeşi Adâlet Hanım'ın verdikleri notta ise şu bilgiler bulunmaktadır: "Bahâ Said Bey'in rütbesi alındıktan sonra Mısır'a gitmiştir. Sonra da Konya ve Kırşehir'de bulunmuştur. Mevlevîlik ve Bektaşîlik üzerinde ilmî araştırma ve incelemeler yapmıştır. Mevlâna ve Hacı Bektaş Velî hakkında neşredilmemiş bir kitap yazmıştır. Bahâ Said Bey, Rauf Orbay'la Hindistan'a gitmiştir. Adâlet Hanım'da Rauf Bey'le Hindistan'da çekilmiş sakallı resimleri vardır. Yine Enver Paşa'nın kayınbiraderi Nâdir Paşa ile Bahâ Said Bey'in Dağistanlı kıyafetinde çekilmiş fotoğrafları vardır. Bahâ Said Bey, Dağistan'da hükûmet kurmaya çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Talat, Enver, Cemal paşalar İstanbul'dan ayrılırken, Kara Kemal ve Kara Vâsıf'ın Bahâ Said Bey'le kurdukları Karakol Cemiyeti, Millî Mücadele'nin güçlenmesine büyük yardımda bulunmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya silâh, cephane, subay ve mebuslar kaçırarak ve haber alma - haber verme suretiyle büyük hizmetler görmüştür. Bahâ Said, Mustafa Kemal Paşa'ya haber vermeden, kendi başına Karakol Cemiyeti adına Bolşeviklerle anlaşma imzalamaya kalkınca, Atatürk'ü gücendirmiş, kızdırmışsa da, bunları iyi niyetle yaptığı anlaşılınca araları tekrar düzelmiştir. Nitekim, Polatlı'ya yaklaşan Yunan saldırısına karşı halkın paniğe kapılmasını önlemek ve direnişini sağlamak üzere Mustafa Kemal Paşa tarafından vazifelendirilen Bahâ Said Bey, Anadolu'da dolaşarak halka öğütler vermiş ve Millî Mücadele'ye desteğin artmasına yardımcı olmuştur. Gördüğü değerli hizmetlere karşılık yüksek bir mevki ve ücret istememiş, İstiklâl Madalyası ve Tayyare Müfettişliği ile yetinerek Anadolu'yu karış karış dolaşmış, Türk kabilelerinin, özellikle Doğu illerimizdeki dağlık bölgelerde yaşayan ahali ve aşiretlerin soy, dil, mezhep

ve geleneklerini incelemeyi kendisine iş edinmiştir. Bahâ Said Bey, bu çalışmalarını sonucundaki yazılarının bir bölümünü yayınladığını, önemli bir bölümünün ise Profesör Hilmi Ziya Ülken'de kaldığını söylemişti. Dahiliye Vekâleti'ndeki dosyalarının aşırılıp kitap hâline getirildiğinden yakınırdı."

Ölümü üzerine İstanbul gazetelerinde yazılanlardan "Kahraman Bahâ Said Öldü" başlığını taşıyan imzasız makale şöyledir:<sup>7</sup> "Memleket, pek değerli ve çok faziletli bir evlâdını daha kaybetti. Feragatın, fedakârlığın, tevazuun bir timsali olan zavallı Bahâ Said de dün (18 Ekim 1939 Çarşamba) kara toprağa gömüldü.

Bahâ Said, bugünkü neslin, gençliğin tanıyamadığı millî kahramanlardan biriydi. İsmi, Meşrutiyet İnkılâbı'na da karışan Bahâ Said, Cihan Harbi'ndeki fedakârca faaliyetleri, Türkistan, Afganistan ve Kafkaslardaki hayrete şayan maceraları ile tarihin öz malı olmuş bir şahsiyetti.

O, bütün enerjisini, zekâsını memleketine hasretmiş, varlığını ve hayatını milletine adamıştı. Şöhret bulmaktan, yükselmekten daima çekinmiş, feragat ve tevazuu kendine şiar edinmişti. Çok sevdiği ve bağlı bulunduğu milletinin selâmeti, çıkarı söz konusu oldu mu Bahâ Said, hiçbir tehlikeden sakınmamış, hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştı. Her millî teşebbüste daima ileri atılmış ve herkesten çok çalışmıştı.

Mütareke'nin ilk ve acıklı günleri idi. Herkes, namert mukadderatın o makûs tecellisi karşısında karamsarlığa ve ümitsizliğe kapılmış, her şeyi Allah'a bırakıp el ve bel bağlamış için için ağlıyordu. Fakat Bahâ Said, dayanıklılık ve soğukkanlılığını muhafaza etmiş; cihanın bitkin ve bezgin sandığı milletine, Türk'e taze bir can ve kan, yepyeni bir azim ve iman vermeye uğraşıyordu. Kendi gibi üç-beş fedakâr, millet ve yurtsever arkadaşıyla elele vererek Karakol Cemiyeti'ni kurmuş, İstanbul'un işgal ve baskı altında bulunmasına, başta Vahdettin olmak üzere Saray'ın, Hürriyet ve İtilâf'ın, Nigehbancuların alçakca faaliyetlerine rağmen, Millî Mücadele ve mukavemet teşebbüslerine girmişti ki, Bahâ Said ve arkadaşlarının bu hizmet ve fedakârlıkları İnkılâp Tarihimizin kıymetli sahifelerinde, hiç şüphesiz ki, yer alacak kadar şerefli ve mühim bulunmaktadır.<sup>8</sup>

<sup>7</sup> *Yeni Sabah*, 19 Ekim 1939 Perşembe, Yıl: 2, Sayı: 527, ss. 5-7.

<sup>8</sup> Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu, faaliyet ve hizmetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. a) Dr. Fethî Tevetoğlu: Millî Mücadele'nin Gizli Kuruluşlarından Karakol Cemiyeti, *Türk Kültürü*, Ağustos-Eylül 1970, Yıl: VIII, Sayı: 94-95, ss. 725-732 ve 737-763. b) Dr. Fethî Tevetoğlu: Karakol Cemiyeti veya Karakol Grubu, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXI, ss. 293-294.

Rahmetli Bahâ Said, Arapça, Farsça, Rusça, Almanca, Fransızca dillerine hakkıyla vâkıftı. Bilhassa Urdu ve Çağatay lisanlarında üstat sayılırdı. Eski Türk tarihi ve Anadolu'daki mezhepler hakkında derin araştırma ve incelemelerde bulunmuş; fakat ne yazık ki, uzun bir çalışmanın mahsulü olan bu değerli etütlerin bir kısmını yani Tahtacılar Alevilere ait kısmını Türk Yurdu'nda neşretmiş, fakat diğer bölümlerini neşre imkân bulamamıştır. Son zamanlarda resme de merak etmiş ve bir hayli millî eserler meydana getirmişti. 1314 (1906) yılında Kurmay Yüzbaşı olarak ordu saflarına katılan Bahâ Said, kabına sığmayan bir hürriyet mücahidi idi. Onbeş yıldan beri Türk Hava Kurumu Müfettişi olarak çalışıyordu. Son günlerde rahatsızlığı sebebiyle vazifesini terk etmişti. Kaybı, ailesi için de, memleket için de cidden hazin ve büyük bir acıya sebep olmuştur. Bahâ Said'e rahmet diler ve ailesinin kederine iştirak ederiz."

#### *Bahâ Said ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*

Yerli ve yabancı birçok kaynaklarda Bahâ Said'in, İttihat ve Terakki Komitesi üyeliği de yapmış, ünlü İttihatçılardan biri olduğu belirtilmektedir<sup>9</sup>. Fakat O'nun bu kuruluşu ne zaman, nerede ve nasıl girdiği hakkında bir bilgi yoktur. Bu siyasî cemiyetin iktidara geçtiği dönemde ise Bahâ Said'in hiçbir resmî makam ve vazifede bulunmayışı, ayrıca dikkat çekicidir. Anlaşılan şudur ki: Dil, edebiyat, tarih, felsefe alanlarındaki; şiir ve resim gibi sanat dallarındaki üstün yetenekleriyle Bahâ Said, İttihat ve Terakki'nin aydınlar kadrosunda bir milliyetçi, mefkûreci vatansever örneği vermiştir. Daha sonraları Türkocağı, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, Millî Kongre ve Karakol Cemiyeti kadrolarındaki faaliyetleri de O'nun bu vasıf ve özelliğini vurgulamaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kötü yönetimi ve haksız tasarrufları karşısında köpürerek: "Âciz idare, savunma gücünü yitirince zulme başvurur. Zulüm, kanun yolu ile değil, sorumsuz ellerle ve kanun dışı cinayetlerle yürütülür" diyen Bahâ Said, İttihat ve Terakki'nin düzenlediği siyasî cinayetlerden şiddetle nefret eden bir idealistti. Bunun tipik bir örneği, O'nun, Zeki Bey'in öldürtülmesine karşı gösterdiği sert tepkidir.

İttihat ve Terakki'nin düzenlediği cinayetler serisinden olarak Hasan Fehmi ve Ahmet Samim beylerin öldürtülmesinden sonra, Bahâ Said'in çok sevdiği arkadaşı Düyûn-u Umûmiye Kontrol Kalemî Müdürü Zeki

<sup>9</sup> Erik Jan Zürcher: The Unionist Factor, The Role of the Committee of Union Progress in the Turkish National Movement 1905-1926, Leiden 1984, s. 81.

Bey de 11 Temmuz 1911 Pazartesi gece yarısı Bakırköy'de misafirlikten evine dönerken, Ahmet ve Nâzım adlı iki kiralık katile vurdurulmuştur.

Bu olaya son derece kızan Bahâ Said, İttihat ve Terakki mensubu bulunmasına rağmen, bu cinayeti düzenletenlere korkusuz, pervasızca ateş püskürtmüş, lânet yağdırmıştır.

"Şehîd-ül-Hak Zeki Bey" adlı protesto yazısının birinci bölümünü 78 sahifelik bir broşür hâlinde yayınlayan Bahâ Said, bunun baş tarafına şu ateşli zehirzenberek ithafı koymuştur:<sup>10</sup>

Ey vatanın büyük Türk oğlu Zeki!

Seni öldürten kör ve cahil kuvvet pak ve şehit kanının zerrâtı (damla-ları) kadar lânet-i bî pâyâna mustahaktır (sonsuz, tükenmez lanete mustahaktır). O kuvvet ve tâbî'leri gayya-yı azabda ebedî kalsınlar!

Bahâ Said, bu eserinin ikinci bölümünde: 1 - Muhterem şehitin resmî ve gayri resmî hâl tercümesi ile; 2 - Vatan evlâtlarından bu facia ve melun tasavvur hakkında yazılmış çok acıklı ağıtların; 3 - Muhakemenin ayrıntılı bilgi, belge ve tutanaklarının; 4 - Muhakeme sırasında vaka ve soruşturmada adı geçenlerin yeterince hâl tercümelerinin ve fotoğraflarının bulunacağını haber veriyordu. Ne yazık ki, eserin bu ikinci bölümünü bulmamız mümkün olmamıştır.

Bahâ Said, çoğunlukla İttihat ve Terakki'nin ilim, kültür ve sanat alanlarındaki faaliyetlerine ilgi duymuştur. O, siyasî ve askerî işlerle pek uğraşmamıştır. İran, Afganistan, Türkistan ve Kafkaslardaki Türklere ilişkin konularda görevler üstlenmesi de, O'nun dış Türklere olan mefkûre bağından ötürüdür. İttihat ve Terakki iktidarı döneminde yurt içinde hiçbir resmî makamda bulunmamış, ancak Sirkeci'de bir yazıhane açarak sigortacılıkla ve ticaretle uğraşmıştır.

#### *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ve Ressam Bahâ Said*

Resim ve şiir başta olmak üzere güzel sanatlara çok düşkün olan Bahâ Said, daha Harp Okulu'nda öğrenci iken, asker ressamların ünlü öğretmeni Üsküdarlı Ali Rıza Hoca (1864 - 1935)'dan çok yararlanmıştı. 1909'da kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne bir süre başkanlık eden öğretmeni Ali Rıza Bey'in bu kuruluşdaki faaliyetlerine Bahâ Said yardımcı olmuştur.

<sup>10</sup> Bahâ Said: Şehîd-ül-Hak Zeki Bey, 1. Kısım, İstanbul 1329 (1911), Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi (Millî Kütüphanesi, 1971 A 571).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkasyalı hemşehrisi ressam Hüseyin Avni Lifij (Samsun 1886 - İstanbul 1927)'le birlikte, Enver Paşa'nın yardımıyla Şişli'de kurulan resim atölyesinde kahramanlık konularındaki resim çalışmalarına Bahâ Said de katılmıştır. Bahâ Said, bir ara ünlü ressam Feyhaman Duran (1886 - 1970)'dan ders almış ve yararlanmışır.

Millî Mücadele son bulduktan sonra Atatürk'ün 10 Şubat 1925'de kurdurduğu Türk Tayyare Cemiyeti'nde Cevat Abbas ve Fuat Bulca gibi yakın arkadaşlarının başkan buldukları ilk günlerden ömrünün sonuna kadar müfettişlik görevi yapan Bahâ Said, fırsat buldukça kendisini resme vermiştir.

Guaş ve yağlı boya ile çok sayıda tabloları değişik yerlerde ve kimselelerde bulunan Bahâ Said'in toplanabilen eserleri büyük bir kadirbilirlikle, ölümünden 47 yıl sonra, 1986'da Galeri Vepa'da sergilenmiştir.

#### *Türkocağı ve Bahâ Said*

Samimî bir Türkçü olan Bahâ Said, Türkocağı'nın çeşitli kültür ve sanat faaliyetlerine katılmıştır. Tablolarıyla Türkocağı'nın zaman zaman düzenlediği resim sergilerine katkıda bulunduğu gibi; ocağın yayın organı Türk Yurdu'nun ilk sayılarından birinde yer alan, "Temüçin" takma adıyla "Türk Kardeşlerime" ithafını taşıyan "Sözün Doğrusu" şiiri ile de millî duygu ve düşüncelerini açıklamıştır<sup>11</sup>.

Sekiz yıl sonra (11 Ocak 1920) O'nun "Türkiye İhtilâl Hareketi'ni temsil eden Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongre-i İcrâiyesi namına Kafkasya'daki Murahhas" sıfatıyla kalkıştığı Bolşeviklerle anlaşma imzalamak işinin hata olduğu kendisine Atatürk tarafından ihtar edilince, Bahâ Said doğru yolu seçmesini bilmiştir. İttihat Terakki'nin macera peşindeki ünlü lideri Enver Paşa'ya asla yanaşmadan yurda dönmüş ve yine Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almıştır.

Bahâ Said'in daha sonraki 1926-27 yıllarında Türk Yurdu'nun IV. ve V. ciltlerinde yer alan ve toplamı 150 sahifeyi bulan değerli yazıları ise, O'nun Türkiye'de Alevî zümreleri arasında yapılmış en ilmî esaslara ve ciddî metotlara dayanan araştırmalarıdır<sup>12</sup>. Bu yazılar, şu başlıkları taşımaktadır: Türkiye'de Alevî Zümreleri, Tekke Aleviliği, İçtimaî Alevilik (Cilt: IV, ss. 193-210, 325-360, 404-421, 481-492), Anadolu'da Gizli Ma-

<sup>11</sup> *Türk Yurdu*, 14 Haziran 1328 (1912), Yıl: 1, Sayı: 16, ss. 1-2 (473-74).

<sup>12</sup> Dr. Fethî Tevetoğlu: Türkçü Dergiler III, *Türk Kültürü*, Mart 1988, Yıl: XXVI, Sayı: 299, ss. 146-155.



betler: Nuseyriiler ve Esrâr-ı Mezhebiyeleri, Bektaşiler (Cilt: V, ss. 6-27, 128-140, 196 - 216, 305-341).

*Bahâ Said Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nde ve Millî Kongre'de*

Millî Mücadele'nin başlamasından önce İstanbul'da görülen direnme ve dayanışma kuruluş ve faaliyetlerine, bir Türk vatanseveri ve milliyetçisi olarak daima Bahâ Said Bey de katılmıştır.

1916 yılında, eğitim sisteminde milliyetçi ve halkçı fikirlerin yayılması- nı teşvik etmek amacıyla kurulmuş<sup>13</sup> Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin 84 kişiden oluşan kurucu üyeleri arasında (Tüccardan) Bahâ Said Bey de bulunmaktadır<sup>14</sup>.

İstanbul'un işgalinden önce, 17 Ekim 1918 Perşembe günü Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Merkezi'nde yapılan son toplantı sonucu, millî hukukumuzun korunması amacıyla bir komite kurulmuştur. Başkan Profesör Dr. Esat Paşa (Işık), hazırlanacak program için vazifelendirdiği dört kişilik heyete bilgi, fikir ve görüşlerine değer verdiği yakın dostu Bahâ Said'i seçmiştir. Komitenin diğer üç üyesi ise şunlardır: Ali Kâmi (Akyüz), Haydar Rifat (Yorulmaz), Mehmet Emin (Erişirgil).

Bu kuruluşun ilim, kültür ve mefkûre faaliyetlerine daima yararlı katkıda bulunan Bahâ Said, Anadolu'nun sosyal yapısı üzerinde yaptığı ciddi incelemeleri ile de bir önemli ilmî çağırın ilk öncülerinden, bayraktarlarından olmuştur.

Yaptığı bu son derece değerli incelemenin raporunu, "Hotantoların ülkesi bile görülmüş ve anlaşılmıştır da, zavallı ve sevgili Anadolumuz, ne kendi evlâtlarının vicdanî ilgisine, ne de yabancıların tarafsız, ihtirassız dikkat nazarına ulaşabilmiştir" diye üzülenek, hayıflanarak sunan Bahâ Said, daha ilk cümlesinde: "Türkiye'de Anadolu tetkikati,Türkiye'yi bilmek demektir. Bunu biz, Türkiyeli Türkler yaparsak nefsimizi bilmiş oluruz" demektedir<sup>15</sup>.

Anadolu'daki sosyal hayatın o tarihe kadar bir ilmî tasnifle belirlenmemiş bulunmasına ve bu yüzden de araştırmaya başlamanın güçlüğüne değinen Bahâ Said, "Anadolu halkının çoğu ve hatta en çoğu Türk nesli olduğu için biz de Türk milliyet ve hayatıyatı üzerinde söz söylemeye

<sup>13</sup> Erik Jan Zürcher: a.g.e., s. 77.

<sup>14</sup> *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, Nisan 1334 (1918), Adet: 4, s. 52.

<sup>15</sup> *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, Ağustos 1334, Adet: 5, s. 18 v.d.

mecbur olacağız; bundan başka hükümeti temsil eden kuvvet de Türk'tür," görüşünü açıkladıktan sonra yapılacak işi şöyle özetlemektedir:

"Bizim Anadolumuz yeni baştan köy köy görülmeli, memleketin topografyası gibi, etnografyası da yapılmalıdır. Ondan sonra Anadolu içtimaiyatı ve Anadolu'daki Türk zümreleri hakkında pek katî ve ilmî neticeler alınabilir."

Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin öncülüğünde yapılan hazırlıklardan sonra 14 Kasım 1918 Perşembe günü İstanbul'da sayıları elliyi aşkın politika, spor, sanat, kültür, yardımlaşma, üniversite v.b. kökenli çeşitli kuruluş ve derneklerin katılımıyla oluşturulan Millî Kongre'nin başarılı faaliyetlerinde Bahâ Said, daima Dr. Esat Paşa'nın yanında bulunmuştur.

Bütün millî güçleri birleştirerek millî hukukumuzun savunulmasını amaç bilen Millî Kongre'nin daha önce kapatılmış Le Courier de Turquie gazetesini yeniden çıkarmasında; "İzmir Fâcia-i İşgali", "Türk - Ermeni Meselesi" ve "Irak'da Türkler" gibi çeşitli eserlerin İngiliz ve Fransızca hazırlanıp Avrupa'da propaganda aracı olarak dağıtılmalarında, kalem gücü ve dil bilgisi kadar, teşkilâtçılıktaki ustalığı ile de Bahâ Said'in büyük hizmetleri geçmiştir.

#### *Karakol Cemiyeti ve Bahâ Said*

Önce İttihat ve Terakki'nin başsız kalan mensupları arasında 1918 yılı Ekim ayı sonlarında İstanbul'da bir korunma ve direnme grubu hâlinde oluşan; fakat çok kısa bir sürede Millî Mücadele'yi destekleyen bir gizli millî kuruluşa dönüşen Karakol Cemiyeti'nin başta gelen üç kurucusundan biri Bahâ Said Bey'dir<sup>16</sup> Diğer iki kurucusu ise, Kurmay Albay Kara Vâsıf ve Dava Vekili Refik İsmail beylerdir.

Cemiyetin kuruluş merkezi, İstanbul'da Bâb-ı-âli Caddesi'nde şimdiki Vilâyet Konağı'nın karşısında, Operatör M.Kemal Bey'in muayehanesinin bulunduğu Resne Fotoğrafhanesi binası üstünde Bahâ Said Bey'e ait yazıhanedir<sup>17</sup>.

Düşman işgali altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya çok miktarda silâh, cephane ve askerî malzeme ile çok sayıda Millî Mücadelecinin kaçırılmasını; düşmanların Millî Mücadele aleyhindeki tuzak, plân ve yazışmalarının

<sup>16</sup> Karakol Cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Dr. Fethî Tevetoğlu: Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, ss. 3-50.

<sup>17</sup> M. Sıfır (Râzi Yalçın): Vahideddin, Tefrika Nu. 82, Yeni Sabah, 21 Ekim 1939 Cumartesi, Yıl: 2, Nu. 529, s.2.

öğrenilip Ankara'ya bildirilmesini sağlayan Karakol Cemiyeti'nin en cesur ve fedakâr yöneticilerinden biri Bahâ Said Bey olmuştur.

Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tüzüğü, genel görev yönetmeliği ve programı gibi gizli belgelerinin kaleme alınıp hazırlanmasında ve kuruluşun sekiz bölümde toplanan faaliyetlerinin yürütülme ve denetiminde, Başkan Kara Vâsıf Bey'den sonra emeği geçen en yetkili yönetici Bahâ Said Bey'dir. Karakol Cemiyeti şubelerinin kurulması, genel politika, dış ilişkiler, propaganda, haber toplama ve değerlendirme; Millî Ordu'ya gereken personel, silâh, cephane ve malzemenin sağlanması ve gönderilmesi gibi çeşitli faaliyet bölümlerinde Bahâ Said Bey'in pek büyük hizmet ve yararlılıkları görülmüştür<sup>18</sup>.

Yalnız, bu hizmet bölümlerinden biri, çok dikkat ve titizlik istiyordu. Bu da dış politika ve özellikle Bolşeviklerle ilişki ve Anadolu'ya yapılacak yardım konusu idi. Dış ilişkilerin, Bolşeviklerden sağlanacak yardım konusundaki görüşme ve anlaşmaların, Mustafa Kemal Paşa'nın bilgi ve direktifi çerçevesinde yürütülmesi zorunlu idi.

Anadolu'da Millî Mücadele'ye başlayan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, büyük ölçüde bir askerî ve ekonomik yardıma muhtaç bulunuyorlardı. Oğünkü şartlar içinde bu dış yardım ancak Doğu'da sağlanabilirdi.

Bolşevik İhtilâli yapılabildiği daha iki yıl olmamıştı ki, İngilizlerin baş çektiği Avrupa sömürgecilerinin Çanakkale'den sonra bu kez de Anadolu'da yeniden başlattıkları insafsız saldırılara karşı bir Türk Millî Mücadelesi başlamıştı. Bu mücadele, aynı zamanda sırtını İngilizlere dayamış iç düşmanlara ve talihsiz son Türk padişahının temsil ettiği rejime karşıydı. Mustafa Kemal Paşa başbuğluğundaki millî ayaklanma, her bakımdan tam bir halk hareketiydi. Bu vasıflarıyla ki Bolşevikler, Türk Millî Mücadelesi'ne başından beri çok yakın bir ilgi duymuşlardır. Kuşkusuz bu ilgi, yapılacak yardım karşılığı fırsattan yararlanıp, Türkiye'yi komünist yapmaktan plân ve hülyalarından da gelmekteydi.

Lenin başta, komünist liderlerin Türklere ve Millî Mücadele'nin başbuğu Mustafa Kemal Paşa'ya karşı duydukları sempati, aslında tâ Çanakkale Zaferimizden kaynaklanmaktadır. Bolşevik liderler, - yine Anafartalar Kahramanı başta - Mehmetçik'in Çanakkale'de İngiliz ve Fransızlara karşı yarattığı destanla sömürgecilerin Boğazlardan girmelerine engel oluşu so-

<sup>18</sup> Hasene Ilgaz: Millî Mücadele'de Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1 Ocak 1981, Yıl: XVII, Sayı: 193, ss. 10-20.

nucudur ki, Rusya'da yaptıkları ihtilâli başarıya ulaştırmak fırsatını bulmuşlardır. Bu yüzden Sovyetler Türklere şükran borçludurlar.

Türkler, Bolşeviklerle müşterek düşmaları olan İngiliz ve Fransızları Çanakkale'de ağır kayıplarla yenmeselerdi, Çarlık rejiminin imdadına yetecek sömürgeci devletler, Bolşevik İhtilâli'ni tamamlatmayabilirdi.

Çanakkale'den kısa bir süre sonra aynı düşmana ikinci dersi verecek olan çünkü Anafartalar Kahramanı başbuğluğundaki Millî Mücadelecileri desteklemek, her açıdan Bolşeviklerin prensiplerine uygun ve yararına idi.

Yalnız, bu yardımın yapılması bahane edilerek değişik kundaklar düzenleniyordu.

Büyük bir yanlışlıkla Türkiye'yi Almanlar safında savaşa sokmuş harp suçlusu Enver Paşa, Anafartalar'da kazanılan zaferin kahramanı olmadığı hâlde, Bolşeviklerin Anadolu'ya yapacakları yardımın kendi eliyle, kendi plânına yarayacak yolda yapılması çabasındaydı. Türkiye'yi yeniden ele geçirmek ihtirası ile yanıyordu.

Yurt içindeki Kızıl ağını da kurduğuna inanan ve Bolşevikleri de buna inandıran Rusya'daki Türk komünist lider Mustafa Subhî de bu yardımını bahane ederek, ekibi ile Türkiye'ye gelmek ve Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını bertaraf edip Türkiye'de komünist rejimi kurmak çabasındaydı.

Şimdi bir üçüncü tehlike, yetkisini kimden ve nereden aldığı bilinmeyen bir eski İttihatçı asker Bahâ Said, Türk İhtilâl Hareketi'ni temsil ettiğini ileri sürerek "Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi adına" Bolşeviklerle anlaşma imzalamaya kalkmıştı. O da buna karşılık Bolşeviklerden silâh ve para yardımı getirecekti.

Anadolu'daki Millî Mücadele'nin tek yetkili kadrosu Heyet-i Temsiliye ve onun adına resmî temsilcilerini Moskova ve Bakû'ya gönderen Mustafa Kemal Paşa ise haklı olarak, bütün müzakere, anlaşma ve yardımın kendi kanalından yapılmasını istiyordu.

İşte, Kara Vâsıf ve Bahâ Said beylerle, Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir paşalar arasındaki anlaşmazlık, Karakolcuların bu ölçüsüz durum ve davranışlarından ileri gelmiştir.

Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi adları geçiyorsa da, Bahâ Said Bey'in kimin hesabına iş gördüğü açıkça belli değildi. Arkasında Enver Paşa'nın, faaliyetlerini yurt içinde olduğundan çok yurt dışında sürdüren eski İttihatçı liderlerin bulunması ihtimali de düşünülebilir.

Bu konuda, Mustafa Kemal Paşa başta, Heyet-i Temsiliye mensuplarında doğan haklı kuşkuların değerlendirilmesini yapan Hikmet Bayur, "Uşak Kongresi" hakkında da şunları yazmaktadır:<sup>19</sup> "Uşak'da yurdun kurtuluşu için çalışan iki takım vardı. Biri, her yerde olduğu gibi, bilinen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olup onun başkanı İbrahim Tahtakılıç'tı. Bunun yanında 'Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi' adında başka gizli kalmış bir takım vardı ki sonraları onun Karakol Cemiyeti ile çalıştığı anlaşılacaktır."

Bahâ Said Bey, Bolşeviklerden sağlanacak yardım konusunu, Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi ve izni olmadan, önce İstanbul'da Sovyet Albayı İlyaçev'le görüşmüş; sonra Kafkasya'ya giderek bir yazılı anlaşma şekline getirmişti. O ana kadar Millî Mücadele'ye, Heyet-i Temsiliye'ye büyük hizmet ve yararlıkları dokunmuş, hayatının sonuna kadar da Türklüğe hizmetleri sürecek Bahâ Said Bey, aslında samimî bir mücahit, iyi niyet sahibi bir Kuvay-ı Milliyeci idi. Fakat bu hayatî Bolşevik yardımı konusunda kendi başına buyruk atılmı, son derece sakıncalı idi. Nitekim, 11 Ocak 1920 Pazar günü Bakû'da, "Komünist Partisi Kafkas Yöresi Merkez Komitesi"nden adı anılmayan bir temsilci ile, Türkiye İhtilâl Hareketi'ni temsil ettiği iddiasıyla kendisini "Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi adına hareket eden Kafkasya'daki murahhas" diye takdim eden Bahâ Said Bey'in imzaladığı 15 maddelik anlaşma metni, Mustafa Kemal Paşa'nın onayına gönderilince bu işlem reddolunmuştur.

Karakol Cemiyeti'nin o tarihe kadarki olumlu hizmetlerini sifıra indiren bu anlaşmanın maddeleri şöyle özetlenebilir:<sup>20</sup>

Her iki ülkede iç ayaklanmalara ve emperyalistlerin müdahalelerine karşı işbirliği ve savaş.

İslâm ülkelerinin sömürgelikten kurtarılmasına çalışılacaktır.

Rusya'da kurtarılacak ülkeler için Sovyet yönetim biçimi uygulanacak.

Sovyetler, Karakol Cemiyeti'ne para, silâh, cephane verecekler; bu cemiyet de onlara Denikin, Kolçak ve Sovyetlerin öteki düşmanlarına karşı savaşmak üzere istedikleri sayıda silâhlı kuvvet sağlayacaktır.

Karakol Cemiyeti Batum, İran, Afganistan ve Hindistan'da İngiltere'ye karşı ayaklanmalar düzenlemek için hemen işe koyulacak ve Sovyet-

<sup>19</sup> Hikmet Bayur: Türkiye - Rusya Münasebetleri, Tefrika Nu. IV, *Adalet*, 8 Ocak 1965 Cuma, Üçüncü Yıl, Sayı: 864, s. 4.

<sup>20</sup> Anlaşmanın tam metni için bk. Dr. Fethî Tevetoğlu: Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, ss. 46-48.

ler de gereken para, silâh vesaireyi sağlayacaklardır. Rus Hükûmeti, kurtarılacak olan bu ülkelerin iç işlerine hiç karışmayıp onları kendi müttefiki sayacaktır.

Türkiye, Türkistan'da kurulmuş olan Sovyetler yönetimini sağlamlaştırmaya çalışacaktır.

Dağıstanlılar, Sovyet yönetimine karşı eğilim gösterdiklerinden Türkiye ona göre davranacaktır.

Kafkas hükûmetleri, Avrupa emperyalistlerine uyduklarından onların devrilmelerine birlikte çalışılacaktır. Türkiye, Azerbaycan'daki Türk halkının kendisine olan eğiliminden bu yolda faydalanacaktır. Azerbaycan İhtilâl Hükûmeti'nin kurulması, oradaki işçi ve köylü kongresinin vereceği serbest karara göre olacaktır.

Üç Kafkas devleti, ister ayrı ayrı devletler, ister bir birlik hâlinde yaşayabilecekler; isterlerse de bir büyük devletle federasyon kurabileceklerdir.

Bu anlaşmayı her iki taraf onaylayacaktır. Ancak bu onay işlemini beklemeden anlaşma hemen yürürlüğe girecektir.

Türk ve Müslümanlar hakkındaki bölümleri de hayalden ileri gitmeyecek bu sakıncalar dolu garip anlaşma, Kara Vâsıf Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın onayına gönderilince, Millî Mücadele'yi temsil yetkili tek kuruluş ve kuvvet olan Heyet-i Temsiliye'nin başı, bu işe girişenleri azarlayacak ve Karakol Cemiyeti'nin bütün faaliyetlerini yasaklayacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu olaya gösterdiği haklı tepki, Bahâ Said'e yerini ve yönünü seçtiren bir uyarı, bir ders olmuştur. Bu tarihlerde ilk kez, vatani bırakıp kaçmış Enver Paşa ile karşılaşan Bahâ Said, onun yanında yer almamış; anlaşma imzaladığı Bolşeviklere göz boyamak için geçici olarak katıldığı Türk Komünist Grubpası'na ve Mustafa Subhî'ye de iltifat etmeden derhal Ankara'ya dönmüştür. Yunan kuvvetlerinin Polatlı'ya doğru ilerleyişleri sırasında halkın paniğe kapılmamaları için teşkil edilen İrşad Heyetlerinde vazifelendirilen Bahâ Said Bey, başka resmî bir devlet vazifesine girmemiştir. 1925'de Cevat Abbas Gürer ve Fuat Bulca gibi arkadaşlarının başkanlığında kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'nde Müfettiş olmakla yetinen Bahâ Said, bu kuruluşta yurt çapında büyük hizmetler görmüştür.

Türk Cumhuriyeti'ne ve milliyetçilik mefkûresine gönülden bağlı bulunan Bahâ Said Bey, 29 Ekim 1933'de benim de yazarlarından bulundu-

ğum Samsun'daki Ahali gazetesine yazdığı bir makalede, Türk çocuklarına şunları öğüt vermiştir<sup>21</sup>.

- A – Türk çocuğu her türlü hasis evsafdan uzak bulunacak.
- B – Sefaletten içtinâp edecek (sakınacak, uzak kalacak).
- C – İlme, fenne, sanayie bütün gençliğini feda edecek.
- Ç – Sözüne sadık olacak, katıyyen yalan söylemeyecek ve riyayı (iki yüzlülüğü) vatan hıyaneti kadar ağır görecek.
- D – Benliğine, kuvvetine, iradesine hâkim olacak.
- E – İntizamı hayat kanunu bilecek.
- F – Kendi çıkarı için başkasının menfaatına göz dikmeyecek.
- G – Kayıtsız şartsız vazifeyi mukaddes bilecek. Vazifesini kötüye kullanan her vatandaş millet haini bilinmek şartıyla!
- H – Yükselmek için himayeyi (kayırlımayı) yasak bilecek. Yükselmeyi kifayet (yetenek) ve çalışma - çabalamasında bulacak. Koruma ve destekle yaşayan bir kimsenin er geç düşeceğini bilecek.

Cumhuriyet, Türk milletinin ebedî ve ezelî varlığının son bir saadeti-  
dir. Bu saadetin koruyucusu muhakkak öz Türk çocuğudur. Türk Cum-  
huriyeti'ni Türk olmayan çocuk koruyamayacaktır.

Mesul nesil, emanet alan nesle son sözünü söylemiştir: Tercrübenin yanında ilim ve irfan cihazı olmazsa emanet alan nesil bir gün azap ve ıstırap içinde kıvranacaktır. İstikbal (gelecek) Türkündür, mazide (geçmişte) olduğu gibi.

Ömrünün son yıllarını sessiz, sakin geçirmiş ressam, şair, filozof Bahâ Said, Millî Mücadele'nin bu feragat örneği kahramanı, 16 Ekim 1939'da ebedî âleme göçmüştür. Mekânı cennet olsun!..

<sup>21</sup> Ahali (Samsun), 29 Ekim 1939 Pazar, Yıl: 22, Sayı: 847, s. 3.